

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

ЗАТВЕРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце

А. В. Макоўчык

2021 г.

Рэгістрацыйны № УД - 31-5-12 / вуч.

ФАНЕТЫКА, ФАНАЛОГІЯ, АРФАЭПІЯ, ГРАФІКА, АРФАГРАФІЯ

Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі
па вучэбнай дысцыпліне для спецыяльнасцей:

1-02 03 01 Беларуская мова і літаратура;

1-02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (англійская)

2021 г.

Вучэбная праграма складзена на аснове адукацыйных стандартаў вышэйшай адукацыі АСВА 1-02 03 01 і АСВА 1-02 03 03 ад 20.04.2022, тыпавай вучэбнай праграмы, зацверджанай 25.02.2022 (рэгістрацыйны нумар ТДА А 637), і вучэбных планаў па спецыяльнасцях 1 – 02 03 01 Беларуская мова і літаратура, 1 – 02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (англійская).

СКЛАДАЛЬНІКІ:

В. В. Урбан, дацэнт кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі філалагічнага факультэта ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

Н. А. Радзіваноўская, дацэнт кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі філалагічнага факультэта ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

Н. П. Лобань, дацэнт кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі філалагічнага факультэта ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

Т. Я. Старасценка, дацэнт кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі філалагічнага факультэта ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт.

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

Кафедра беларускага мовазнаўства Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (пракакол № 11 ад 21 чэрвеня 2021 г.);

У. І. Куліковіч, загадчык кафедры рэдакцыйна-выдавецкіх тэхналогій установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт.

УЗГОДНЕНА:

Дырэктар ДУА

“Сярэдняя школа № 30 г. Мінска”

С. М. Чурбанава

С. М. Чурбанава

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЕРДЖЭННЯ:

Кафедрай мовазнаўства і лінгвадыдактыкі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

(пракакол № 12 ад 25.06.2021 г.).

Загадчык кафедры

Д. В. Дзятко

Д. В. Дзятко

Навукова-метадычным саветам установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

(пракакол № 8 ад 13.07.2021г.).

Афармленне вучэбнай праграмы і суправаджальных матэрыялаў дзеючым патрабаванням Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адпавядае.

Метадыст вучэбна-метадычнага аддзела

С. А. Старадуб

С. А. Старадуб

Дырэктар бібліятэкі

Н. П. Сяткоўская

Н. П. Сяткоўская

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная праграма вучэбнай дысцыпліны “Фанетыка, фаналогія, арфаэпія, графіка, арфаграфія” прызначана для студэнтаў установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка” (спецыяльнасці 1-02 03 01 “Беларуская мова і літаратура”; 1-02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (англійская)), з’яўляецца дысцыплінай модуля “Сучасная беларуская літаратурная мова 1” і ўваходзіць у сістэму лінгвістычнай падрыхтоўкі студэнтаў 1 курса філалагічнага факультэта.

Курс “Фанетыка, фаналогія, арфаэпія, графіка, арфаграфія” з’яўляецца складнікам модуля “Сучасная беларуская літаратурная мова 1”, у якім раскрываюцца асноўныя заканамернасці сінхроннага развіцця сучаснай беларускай літаратурнай мовы і які выконвае асноўную ролю ў падрыхтоўцы спецыялістаў-філолагаў. Гэтым вызначаюцца мэты і задачы курса.

Асноўная мэты выкладання дысцыпліны – развіць і ўдасканаліць філалагічнае мысленне студэнтаў; сфарміраваць устаноўкі на практычнае прымяненне атрыманых студэнтамі ведаў у іх будучай прафесійнай дзейнасці; падрыхтаваць высокакваліфікаваных спецыялістаў для выкладання беларускай мовы ў навучальных установах рознага тыпу.

Задачы вывучэння дысцыпліны:

- даць грунтоўныя веды аб разнастайных моўных з’явах;
- выпрацаваць навуковыя погляды на фанетычную, фаналагічную, арфаэпічную, графічную і арфаграфічную сістэмы сучаснай беларускай літаратурнай мовы;
- удасканаліць навыкі беларускага вуснага і пісьмовага маўлення;
- выпрацаваць грунтоўныя ўменні і навыкі самастойнага лінгвістычнага аналізу моўных адзінак, з’яў і фактаў.

Месца вучэбнай дысцыпліны ў сістэме падрыхтоўкі спецыяліста з вышэйшай адукацыяй

Вучэбная дысцыпліна “Фанетыка, фаналогія, арфаэпія, графіка, арфаграфія” адносіцца да цыкла вучэбных дысцыплін дзяржаўнага кампанента, з’яўляецца складнікам модуля “Сучасная беларуская літаратурная мова 1” і вывучаецца на працягу першага семестра.

Сувязь вучэбнай дысцыпліны з іншымі дысцыплінамі

Пры вывучэнні вучэбнай дысцыпліны прадугледжваецца пераемнасць і сувязь яе з іншымі лінгвістычнымі дысцыплінамі (“Беларускае мовазнаўства”, “Гісторыя беларускай літаратурнай мовы”, “Дыялекталогія беларускай мовы”), а таксама са школьным курсам беларускай мовы. Асаблівая ўвага пры выкладанні асобных тэм удзяляецца вывучэнню спецыфічных рыс сучаснай беларускай літаратурнай мовы, што з’яўляецца надзвычай важным ва ўмовах білінгвізму. Лекцыйныя і практычныя заняткі, прадугледжаныя вучэбным планам, узаемна звязаны і арганічна дапаўняюць адно аднаго, даючы магчымасць паглыбіць і ўдасканаліць набытыя веды. Пэўная колькасць тэм па вучэбнай дысцыпліне адведзена на самастойнае

вывучэнне. Такая праца прывівае навыкі самастойнай вучобы, выходзіць у студэнтаў адказнасць, будзіць імкненне да самаразвіцця.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнт павінен:

ведаць:

- сістэму сучаснай беларускай мовы на фанетычным, фаналагічным, арфаэпічным, графічным і арфаграфічным узроўнях;
- лінгвістычную тэрміналогію;
- навуковую і даведачную літаратуру па дадзеных раздзелах сучаснай беларускай літаратурнай мовы;
- літаратурныя нормы (фанетычныя, акцэнтацыйныя, арфаэпічныя і арфаграфічныя) сучаснай беларускай літаратурнай мовы;
- прынцыпы і правілы беларускай арфаграфіі;

умець:

- адбіраць, сістэматызаваць і правільна кваліфікаваць моўныя факты;
- праводзіць лінгвістычныя назіранні, рабіць абагульненні і вывады;
- выконваць фанетычны, графічны і арфаграфічны аналіз слоў;
- заўважаць і выпраўляць арфаэпічныя, акцэнтацыйныя і арфаграфічныя памылкі.

У выніку вывучэння дысцыпліны “Фанетыка, фаналогія, арфаэпія, графіка, арфаграфія” студэнт павінен:

валодаць:

- фанетычнымі, акцэнтацыйнымі, арфаэпічнымі і арфаграфічнымі літаратурнымі нормамі сучаснай беларускай літаратурнай мовы;
- асновамі культуры беларускага маўлення, якое ажыццяўляецца ў вуснай і пісьмовай формах;
- навыкамі лінгвістычнага моўнага разбору на фанетычным, графічным і арфаграфічным узроўнях моўнай сістэмы;
- навыкамі маўленча-камунікатыўнай дзейнасці;
- правапісам сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Фанетыка, фаналогія, арфаэпія, графіка, арфаграфія” павінна забяспечыць фарміраванне ў студэнтаў **базавых прафесійных кампетэнцый:**

БПК-10: аналізаваць моўныя факты з пункту гледжання іх зместу, формы і маўленчай інтэнцыі, улічваючы спецыфіку і заканамернасці функцыянавання адзінак розных моўных узроўняў (фанемнага, марфемнага, лексічнага).

Структура зместу вучэбнай дысцыпліны

У аснову структуравання зместу вучэбнага матэрыялу курса пакладзены прынцып тэматычнага падыходу, які прадугледжвае падзел вучэбнага матэрыялу на адносна самастойныя раздзелы (тэмы).

Па кожнай вучэбнай тэме ў адпаведнасці з яе мэтамі і задачамі па фарміраванні і развіцці ў студэнтаў канкрэтных кампетэнцый выкладчык (кафедра) праектуе і рэалізуе канкрэтныя педагагічныя тэхналогіі.

Структура зместу вучэбнай дысцыпліны ўключае ўводзіны і вучэбныя раздзелы (тэмы). Тэматычны змест вучэбнай дысцыпліны рэалізуецца ў

наступных формах: лекцыйныя заняткі, практычныя заняткі, самастойная праца студэнтаў.

Вывучэнне дысцыпліны “Фанетыка, фаналогія, арфаграфія, графіка, арфаэпія” разлічана на 100 вучэбных гадзін, з якіх 56 – аўдыторныя (28 гадзін лекцыйных і 28 гадзін практычных заняткаў), а 44 гадзіны адводзяцца на самастойную працу студэнтаў.

Форма атэстацыі: 1 семестр – *залік*.

Размеркаванне гадзін у 1 семестры:

семестр	усяго гадзін	аўдыторныя	лекцыі	практычныя	КСР		самаст. работа	форма кантролю
					лк	пр		
1	100	56	26	26	2	2	44	залік

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

1. УВОДЗІНЫ

1.1. Сучасная беларуская літаратурная мова як аб'ект вывучэння. Мэты і задачы курса “Сучасная беларуская літаратурная мова”, яго сувязь з іншымі лінгвістычнымі дысцыплінамі. Раздзелы курса “Сучасная беларуская літаратурная мова”. Беларуская мова – нацыянальная мова беларускага народа. Роля беларускай мовы ў развіцці нацыянальнай культуры. Беларуская мова сярод славянскіх моў, яе адметнасць.

1.2. Беларуская нацыянальная мова. Літаратурная мова як форма нацыянальнай мовы, яе прыметы і асаблівасці. Нормы беларускай літаратурнай мовы (арфаэпічныя, арфаграфічныя, лексічныя, граматычныя, пунктуацыйныя, стылістычныя). Беларуская літаратурная мова і дыялекты беларускай мовы, іх узаемадзеянне.

1.3. Вядомыя беларускія мовазнаўцы, іх навуковая спадчына (І. І. Насовіч, Я. Ф. Карскі, Б. А. Тарашкевіч, М. В. Бірыла, Ф. М. Янкоўскі і інш.). Беларуская літаратурная мова на сучасным этапе. Закон аб мовах у Рэспубліцы Беларусь.

2. ФАНЕТЫКА

2.1. Прадмет і задачы фанетыкі. Асноўныя фанетычныя адзінкі (гук, склад, фанетычнае слова, маўленчы такт (сінтагма), фраза). Паняцце гука, аспекты яго характарыстыкі (акустычны (фізічны), артыкуляцыйны, функцыянальны).

2.2. Артыкуляцыйная характарыстыка гукаў. Галосныя і зычныя гукі.

2.3. Галосныя гукі і іх класіфікацыя (паводле ўдзелу губ, паводле ступені і месца пад'ёму языка). Зычныя гукі і іх класіфікацыя (паводле ўдзелу голасу і шуму, спосабу ўтварэння, месца ўтварэння, цвёрдасці і мяккасці). Няпарныя зычныя (паводле глухасці – звонкасці, цвёрдасці – мяккасці). Гукі [в], [ў] і іх месца ў сістэме зычных.

2.4. Змены гукаў у моўнай плыні. Пазіцыйныя змены зычных (асіміляцыя, дысіміляцыя, сцяжэнне гукаў, дзеканне і цеканне [д] – [з'], [т] – [ц'], аглушэнне зычных у канцы слова, узнікненне прыстаўных гукаў і інш.).

2.5. Пазіцыйныя змены галосных. Аканне (пасля цвёрдых і мяккіх фанем) у беларускай мове.

2.6. Чаргаванні гукаў. Пазіцыйныя і гістарычныя чаргаванні галосных. Пазіцыйныя чаргаванні зычных (чаргаванні звонкіх і глухіх, цвёрдых і мяккіх, свісцячых і шыпячых). Гістарычныя чаргаванні зычных, іх тлумачэнне.

2.7. Склад як фанетычная адзінка. Артыкуляцыйная (экспіраторная) і акустычная (санорная) тэорыя складу. Тыпы складоў у беларускай мове. Складападзел.

2.8. Націск. Тыпы слоўнага націску: дынамічны (сілавы), колькасны (квантатыўны), музычны (танічны), змешаны. Месца націску ў слове (фіксаваны і свабодны, рухомы і нерухомы, асноўны і пабочны). Націск як

сродак размежавання слоў і формаў слоў. Пазаслоўныя тыпы націску: тактавы, фразавы, лагічны націск.

2.9. Інтанацыя. Асаблівасці інтанацыі (мелодыка, інтэнсіўнасць, тэмбр, тэмп маўлення, паўзы). Функцыі інтанацыі (камунікацыйная, вылучальная, арганізуючая, эмацыянальная).

2.10. Фанетычная транскрыпцыя.

2.11. Фанетычны аналіз.

3. ФАНАЛОГІЯ

3.1. Фаналогія. Паняцце фанемы. Асноўныя функцыі фанем у мове: перцептыўная і сігніфікатыўная. Дыферэнцыйныя (фаналагічна істотныя, сэнсаадрознівальныя) і інтэгральныя (тоесныя, агульныя) прыметы фанем. Моцная (незалежная) і слабая (залежная) пазіцыя фанемы.

3.2. Вырыянт і варыяцыя фанемы. Фанемны рад. Паняцце гіперфанемы і нейтралізацыі фанемы.

3.3. Сістэма галосных фанем у беларускай мове. Сістэма зычных фанем у беларускай мове.

4. АРФАЭПІЯ

4.1. Арфаэпія як раздзел мовазнаўства. Сувязь арфаэпіі з фанетыкай. Арфаэпічныя нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

4.2. Вымаўленне націскных і ненаціскных галосных. Вымаўленне зычных і спалучэнняў зычных. Вымаўленне некаторых граматычных формаў.

4.3. Прычыны адхіленняў ад нормаў беларускага літаратурнага вымаўлення. Даведнікі па беларускай арфаэпіі.

5. ГРАФІКА

5.1. Графіка як раздзел мовазнаўства. Сувязь графікі з фанетыкай і арфаграфіяй. Літарныя і нялітарныя (націск, апостраф, злучок, пунктуацыйныя знакі і інш.) графічныя сродкі. Беларускі алфавіт. Суадносіны літар і гукаў. Абзначэнне мяккасці зычных. Перадача на пісьме гука [й]. Гукавы і складовы прынцыпы беларускай графікі. Аднозначныя і двухзначныя літары. Ётавыя літары.

5.2. З гісторыі беларускай графікі. Тры графічныя сістэмы ў гісторыі беларускага пісьменства (кірылаўская, лацінская, арабская). Кірыліца – аснова беларускай графікі. Увядзенне грамадзянскага алфавіта (1708). Прыстасаванне кірыліцы для перадачы фанетычных рыс беларускай мовы (літары ў, і, ц, размежаванне літар е, ё, дыграфы дж, дз, апостраф і інш.). Выкарыстанне ў беларускім пісьменстве з канца XVII ст. лацінскай графічнай сістэмы (лацінкі). Паралельнае выкарыстанне ў кнігадрукаванні XIX – пачатку XX ст. кірыліцы і лацінкі. Тэксты, напісаныя арабскім пісьмом. Кітабы.

5.3. Графічны аналіз.

6. АРФАГРАФІЯ

6.1. Арфаграфія як раздзел мовазнаўства. Сувязь арфаграфіі з фанетыкай і графікай. Асноўныя прынцыпы беларускай арфаграфіі. Арфаграма і апорнае напісанне.

6.2. Напісанні, заснаваныя на фанетычным прынцыпе правапісу. Напісанні, заснаваныя на марфалагічным прынцыпе правапісу. Традыцыйныя і дыферэнцыйныя напісанні ў беларускай мове.

6.3. З гісторыі беларускай арфаграфіі. Станаўленне сучаснай беларускай арфаграфічнай сістэмы. “Беларуская граматыка для школ” Б. Тарашкевіча (1918), яе роля ў замацаванні і ўсталяванні адзіных арфаграфічных і граматычных нормаў беларускай літаратурнай мовы. Змены і спрашчэнні беларускага правапісу ў 1933 г. Удакладненні і частковыя змены беларускага правапісу ў 1957 г. “Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” (1959), іх значэнне ў далейшай нармалізацыі беларускага правапісу і пунктуацыі. “Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” (2008).

6.4. Асноўныя правілы беларускай арфаграфіі. Напісанні слоў разам, праз злучок і асобна. Правілы ўжывання вялікай літары. Напісанне абрэвіятур. Правілы скарачэння слоў.

6.5. Арфаграфічны аналіз. Арфаграфічныя слоўнікі і даведнікі.

**Вучэбна-метадычная карта дысцыпліны
(дзённая форма атрымання вышэйшай адукацыі)**

№ раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		Колькасць гадзін КСР		Самастойная праца	Літаратура	Формы кантролю ведаў
		Лекцыі	Практычныя і семінарскія заняткі	Лекцыйныя заняткі	Практычныя заняткі			
	ФАНЕТЫКА, ФАНАЛОГІЯ, АРФАЭПІЯ, ГРАФІКА, АРФАГРАФІЯ	26	26	2	2	44		
1.	Уводзіны	2	2	2		8		
1.1.	1. Сучасная беларуская літаратурная мова як аб'ект вывучэння. Мэты і задачы курса “Сучасная беларуская літаратурная мова”, яго сувязь з іншымі лінгвістычнымі дысцыплінамі. Раздзелы курса “Сучасная беларуская літаратурная мова”. 2. Беларуская мова – нацыянальная мова беларускага народа. 3. Роля беларускай мовы ў развіцці нацыянальнай культуры. 4. Беларуская мова сярод славянскіх моў, яе адметнасць.	2				2	1, 2, 2д, 3д, 5д, 7д	
1.2.	1. Беларуская нацыянальная мова. Літаратурная мова як форма нацыянальнай мовы, яе прыметы і асаблівасці. 2. Нормы беларускай літаратурнай мовы (арфаэпічныя, арфаграфічныя, лексічныя, граматычныя, пунктуацыйныя, стылістычныя).		2			2	1, 2, 2д, 3д, 4д, 5д	Індывідуальнае апытванне. Праверка выкананых практыкаванняў.

	3. Пазіцыйныя чаргаванні зычных (чаргаванні звонкіх і глухіх, цвёрдых і мяккіх, свісцячых і шыпячых). 4. Гістарычныя чаргаванні зычных, іх тлумачэнне.					2		
2.7.	1. Склад як фанетычная адзінка. 2. Артыкуляцыйная (экспіраторная) і акустычная (санорная) тэорыі склада. 3. Тыпы складоў у беларускай мове. 4. Складападзел.	2				2	1, 2, 5д	
2.8.	1. Націск. 2. Тыпы слоўнага націску: дынамічны (сілавы), колькасны (квантатыўны), музычны (танічны), змешаны. 3. Месца націску ў слове (фіксаваны і свабодны, рухомы і нерухомы, асноўны і пабочны). 4. Націск як сродак размежавання слоў і формаў слоў. 5. Пазаслоўныя тыпы націску.	2				2	1, 2, 5д	
2.9.	1. Інтанацыя. 2. Асаблівасці інтанацыі (мелодыка, інтэнсіўнасць, тэмбр, тэмпаўлення, паўзы). 3. Функцыі інтанацыі (камунікацыйная, вылучальная, арганізэмацыянальная).		2				1, 2, 4д, 5д, 6д	Фронтальнае апытванне.
2.10.	1. Фанетычная транскрыпцыя. 2. Фанетычная транскрыпцыя тэкстаў розных стыляў.		2			2	1, 2, 4д, 5д, 6д	Праверка фанетычнай транскрыпцыі і аналіз яе выканання.
2.11.	1. Фанетычны аналіз як від моўнага аналізу.	2					1, 2, 5д	
	1. Фанетычны аналіз. 2. Актуалізацыя і кантроль апорных ведаў, уменняў і навыкаў па тэме “Фанетыка”.		2				1, 2, 4д, 5д, 6д	Праверка фанетычнага аналізу. Праверка кантрольнай работы.

3.	Фаналогія	2	4			4		
3.1.	1. Паняцце фанемы. 2. Асноўныя функцыі фанем у мове. 3. Дыферэнцыйныя (фаналагічна істотныя, сэнсаадрознівальныя) і інтэгральныя (тоесныя, агульныя) прыметы фанем. 4. Моцная (незалежная) і слабая (залежная) пазіцыя фанемы.	2				2	1, 2, 2д, 5д	
3.2.	1. Вырыянт і варыяцыя фанемы. 2. Фанемны рад.		2				1, 2, 2д, 4д, 5д, 6д	Фронтальнае апытванне. Праверка выкананых практыкаванняў.
3.3.	1. Сістэма зычных фанем у беларускай мове. 2. Сістэма галосных фанем у беларускай мове.		2			2	1, 2, 2д, 4д, 5д, 6д	Праверка пісьмовай работы.
4.	Арфаэпія	2	2			6		
4.1.	1. Арфаэпія як раздзел мовазнаўства. 2. Арфаэпічныя нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы.	2				2	1, 2, 3д, 5д	
4.2.	1. Вымаўленне націскных і ненаціскных галосных 2. Вымаўленне зычных і спалучэнняў зычных. 3. Вымаўленне некаторых граматычных формаў. 4. Прычыны адхіленняў ад нормаў беларускага літаратурнага вымаўлення. Даведнікі па беларускай арфаэпіі.		2			4	1, 2, 3д, 4д, 5д, 6д	Праверка выкананых практыкаванняў.
5.	Графіка	4	2			2		
5.1.	1. Графіка як раздзел мовазнаўства. 2. Сувязь графікі з фанетыкай і арфаграфіяй. 3. Літарныя і нялітарныя (націск, апостраф, злучок, пунктуацыйныя знакі і інш.) графічныя сродкі. 4. Беларускі алфавіт. Суадносіны літар і гукаў. 5. Абазначэнне мяккасці зычных. Перадача на пісьме гука [й]. 6. Гукавы і складовы прынцыпы беларускай графікі. 7. Адназначныя і двухзначныя літары. Ётавыя літары.	2					1, 2, 3д, 5д	
5.2.	1. З гісторыі беларускай графікі. Тры графічныя сістэмы ў	2					1, 2, 3д, 5д	

	гісторыі беларускага пісьменства (кірылаўская, лацінская, арабская). 2. Кірыліца – аснова беларускай графікі. Увядзенне грамадзянскага алфавіта (1708). Прыстасаванне кірыліцы для перадачы фанетычных рыс беларускай мовы (літары ў, і, ц, размежаванне літар е, ё, дыграфы дж, дз, апостраф і інш.). 3. Выкарыстанне ў беларускім пісьменстве з канца XVII ст. лацінскай графічнай сістэмы (лацінкі). Паралельнае выкарыстанне ў кнігадрукаванні XIX – пачатку XX ст. кірыліцы і лацінкі. 4. Тэксты, напісаныя арабскім пісьмом. Кітабы.					2		
5.3.	1. Графічны аналіз.		2				1, 2, 3д, 4д, 5д, 6д	Праверка выкананых практыкаванняў і графічнага аналізу.
6.	Арфаграфія	4	4		2	8		
6.1.	1. Арфаграфія як раздзел мовазнаўства. 2. Сувязь арфаграфіі з фанетыкай і графікай. 3. Асноўныя прынцыпы беларускай арфаграфіі. 4. Арфаграма і апорнае напісанне.	2				2	1, 2, 1д, 3д, 5д	
6.2.	1. Напісанні, заснаваныя на фанетычным прынцыпе правапісу. 2. Напісанні, заснаваныя на марфалагічным прынцыпе правапісу. 3. Традыцыйныя і дыферэнцыйныя напісанні ў беларускай мове.		2				1, 2, 1д, 3д, 4д, 5д, 6д	Індывідуальнае апытванне. Праверка тэставых заданняў.
6.3.	1. З гісторыі беларускай арфаграфіі. 2. Станаўленне сучаснай беларускай арфаграфічнай сістэмы. 3. “Беларуская граматыка для школ” Б. Тарашкевіча (1918). 4. Змены і спрашчэнні беларускага правапісу ў 1933 г. 5. Удакладненні і частковыя змены беларускага правапісу ў 1957 г. 6. “Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” (1959), іх значэнне ў далейшай нармалізацыі беларускага правапісу і	2				2	1, 2, 1д, 3д, 5д	

	пунктуацыі. 7. “Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” (2008).							
6.4.	1. Асноўныя правілы беларускай арфаграфіі. 2. Напісанні слоў разам, праз злучок і асобна. 3. Правілы ўжывання вялікай літары. Напісанне абрэвіятур. Правілы скарачэння слоў. 4. Вызначэнне прынцыпаў арфаграфіі; адрозненне напісанняў, заснаваных на розных прынцыпах.				2		1, 2, 1д, 3д, 4д, 5д, 6д	Праверка выканання заданняў.
6.5.	1. Арфаграфічны аналіз. 2. Арфаграфічныя слоўнікі і даведнікі. 3. Актualізацыя і кантроль апорных ведаў, уменняў і навыкаў па тэмах “Графіка” і “Арфаграфія”.		2			2	1, 2, 1д, 3д, 4д, 5д, 6д	Праверка арфаграфічнага аналізу. Праверка кантрольнай работы.
	Усяго гадзін у 1 семестры: 100 г.	26	26	2	2	44		Залік

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

ЛІТАРАТУРА

Асноўная літаратура

1. Сучасная беларуская літаратурная мова [Электронны рэсурс] : вучэб.-метадыч. комплекс / склад.: С. С. Мароз [і інш.] // Репозиторий БГПУ. – Рэжым доступу: <https://elib.bspu.by/handle/doc/25631>. – Дата доступу: 15.05.2021.
2. Сучасная беларуская літаратурная мова : вучэб. дапам. / Д. В. Дзятко [і інш.]; пад рэд. Д. В. Дзятко. – Мінск : Выш. шк., 2017. – 588 с.

Дадатковая літаратура

1. Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі [Электронны рэсурс] : Закон Рэсп. Беларусь, 23 ліп. 2008 г., № 420-3 : прыняты Палатай прадстаўнікоў 24 чэрв. 2008 г. : адобр. Саветам Рэспублікі 28 чэрв. 2008 г. // іlex : інформ. правая система / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовай інформ. Рэсп. Беларусь. – Мінск, 2021.
2. Кароткая граматыка беларускай мовы : у 2 ч. / навук. рэд. А. А. Лукашанец. – Мінск : Беларус. навука, 2007. – Ч. 1 : Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – 351 с.
3. Плотнікаў, Б. А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б. А. Плотнікаў, Л. А. Антанюк. – Мінск : Інтэрпрэссэрвіс : Кн. дом, 2003. – 672 с.
4. Сучасная беларуская літаратурная мова : практ. заняткі : вучэб. дапам. / Н. В. Гаўрош [і інш.]. – 3-е выд., дапрац. і дап. – Мінск : Выш. шк., 1995. – 287 с.
5. Сучасная беларуская літаратурная мова. Лексікалогія. Фанетыка. Арфаграфія : вучэб. дапам. / М. Ц. Кавалёва [і інш.]. – 3-е выд. – Мінск : Выш. шк., 1993. – 206 с.
6. Сучасная беларуская літаратурная мова: тэсты для тэматычнага кантролю : вучэб. дапам. / аўт.-склад.: А. І. Калечыц [і інш.]; пад рэд. П. А. Міхайлава. – Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2006. – 280 с.
7. Сучасная беларуская мова : вучэб. дапам. / В. У. Азарка [і інш.]; пад рэд. А. С. Васілеўскай. – Мінск : Рэсп. ін-т праф. адукацыі, 2020. – 383 с.
8. Энцыклапедыя для школьнікаў і студэнтаў : у 12 т. / рэдкал.: У. У. Андрэевіч (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. Энцыкл., 2017. – Т. 7 : Беларуская мова. – 495 с.

МЕТАДЫЧНЫЯ РЭКАМЕНДАЦЫІ ПА АРГАНІЗАЦЫІ САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ СТУДЭНТАЎ

Адной з галоўных задач, якія стаяць перад вышэйшай школай, з'яўляецца павышэнне якасці падрыхтоўкі будучых спецыялістаў. Будучы выпускнік павінен не толькі атрымліваць веды па прадметах, якія прадугледжаны вучэбнымі праграмамі, авалодваць уменнямі і навыкамі выкарыстання гэтых ведаў, метадамі даследчай работы, але і ўмець самастойна набыць новыя навуковыя звесткі.

Сістэматычна арганізаваная самастойная работа студэнтаў з'яўляецца асноўным сродкам падрыхтоўкі да самастойнай дзейнасці, а змест, метады і формы выступаюць у ролі фактараў, якія ўплываюць на даную падрыхтоўку.

Арганізацыя самастойнай работы студэнтаў дзённага аддзялення накіравана на вырашэнне наступных задач:

- паўтарэнне, замацаванне і абагульненне раней атрыманых ведаў;
- удасканаленне прадметных навыкаў, фарміраванне даследчых уменняў і навыкаў;
- актывізацыя вучэбнай і навукова-даследчыцкай дзейнасці студэнтаў;
- фарміраванне гатоўнасці студэнтаў да самаадукацыі.

Крыніцай інфармацыі пры выкананні студэнтамі самастойнай работы могуць выступаць: канспект; друкаваныя матэрыялы; падручнікі і слоўнікі; матэрыялы на электронных носбітах.

План самастойнай работы прадугледжвае: форму работы, змест (аб'ём) работы, тэрмін выканання, віды кантролю.

У залежнасці ад месца і часу правядзення самастойнай працы, характару кіраўніцтва ёю з боку выкладчыка і спосабу кантролю за яе вынікамі падзяляецца на наступныя віды:

- самастойную працу падчас асноўных аўдыторных заняткаў (лекцый, семінараў);
- самастойную працу пад кантролем выкладчыка ў форме планавых кансультацый, творчых кантактаў, залікаў і экзаменаў;
- пазааўдыторную самастойную працу пры выкананні студэнтамі дамашніх заданняў навучальнага і творчага характару.

Самастойнасць пералічаных вышэй відаў прац досыць умоўная, і ў рэальным адукацыйным працэсе гэтыя віды перасякаюцца адзін з адным.

Самастойная праца студэнтаў дзённай формы атрымання адукацыі дастаткова разнастайная, яна можа прадугледжваць:

- выкананне самастойных прац;
- выкананне кантрольных прац, складанне схем, табліц;
- працу з даведачнай, метадычнай і навуковай літаратурай па мовазнаўстве;
- абарону выкананых прац;
- падрыхтоўку да дыскусій, канферэнцый;
- падрыхтоўку да тэсціравання і інш.

Асноўныя віды заданняў для самастойнай працы:

- вивучэнне навуковых і вучэбных тэкстаў (падручнікі, першакрыніцы, дадатковая літаратура);
- складанне плана тэксту;
- графічнае адлюстраванне структуры тэксту;
- канспектаванне тэксту;
- праца са слоўнікамі, даведнікамі; азнаямленне з нарматыўнымі дакументамі;
- вучэбна-даследчыцкая дзейнасць;
- выкарыстанне аўдыя- і відэазапісаў.

Для замацавання і сістэматызацыі ведаў, набытых студэнтамі самастойна, выкарыстоўваюцца наступныя віды дзейнасці:

- праца з канспектам лекцыі (апрацоўка тэксту), паўторная работа над вучэбным матэрыялам (з падручнікаў, першакрыніц, дадатковай літаратуры і інш.);
- складанне планаў і тэзісаў адказаў;
- складанне табліц для сістэматызацыі навучальнага матэрыялу;
- вивучэнне нарматыўных матэрыялаў;
- адказы на кантрольныя пытанні;
- падрыхтоўка паведамленняў да выступлення на семінары, канферэнцыі;
- падрыхтоўка рэфератаў, дакладаў;
- складанне бібліяграфіі і інш.;

Для фарміравання ўменняў выкарыстоўваюцца наступныя віды дзейнасці:

- выкананне практыкаванняў па ўзоры;
- рашэнне варыянтных заданняў і практыкаванняў;
- выкананне схем, табліц і пад.;
- рэфлексійны аналіз прафесійных уменняў з выкарыстаннем аўдыя- і відэатэхнікі і інш.

Віды заданняў для самастойнай працы, іх змест і характар могуць мець варыятыўны і дыферэнцыяваны характар, улічваючы спецыфіку матэрыялу, які выносіцца на самастойнае вивучэнне.

Сярод канкрэтных відаў самастойнай работы рэкамендуецца выкарыстоўваць наступныя:

- а) самастойная работа па ўзоры (перанос вядомага спосабу ў аналагічную сітуацыю);
- б) рэканструктыўна-варыятыўная самастойная работа (перанос вядомага спосабу з некаторай мадыфікацыяй у незнаёмую сітуацыю);
- в) эўрыстычная самастойная работа (перанос вядомых спосабаў у нестандартную сітуацыю, дзякуючы чаму, самастойная работа набывае даследчы характар).

Для правядзення кантролю самастойнай працы студэнтаў выкарыстоўваюцца:

- праверка індывідуальных заданняў;
- семінарскія заняткі;

- калёквіумы;
- канферэнцыі;
- залікі па тэмах / раздзелах;
- тэсціраванне;
- кантрольныя работы;
- вусны і пісьмовы экзамены.

Для кантролю эфектыўнасці арганізацыі самастойнай працы студэнтаў можна праводзіць анкетаванне, падчас якога выяўляецца карыснасць тых ці іншых відаў і арганізацыйных формаў самастойных прац, правільнасць і своечасовасць іх уключэння ў навучальны працэс, дастатковасць метадычнага забеспячэння, адпаведнасць запланаванага часу на іх выкананне і г. д.

Крытэрыямі адзнакі вынікаў самастойнай працы студэнта могуць з'яўляцца:

- узровень засваення студэнтам вучэбнага матэрыялу;
- уменне студэнта выкарыстоўваць тэарэтычныя веды пры выкананні практычных задач;
- абгрунтаванасць і выразнасць выкладу адказу;
- афармленне матэрыялу ў адпаведнасці з патрабаваннямі стандартаў;
- сфарміраваныя ўменні і навыкі ў адпаведнасці з мэтамі і задачамі вывучэння дысцыпліны.

Самастойная работа студэнтаў можа быць паспяховай толькі ў выпадку яе правільнай арганізацыі, неабходнага метадычнага суправаджэння, дзейснага кантролю, абавязковай сістэматызацыі, а пры неабходнасці і карэкцыі ведаў, атрыманых студэнтамі самастойна.

Важным змястоўным элементам самастойнай работы з'яўляецца работа студэнтаў над памылкамі, дапушчанымі пры выкананні запланаванай работы. Выкладчык толькі падкрэслівае словы і выразы, у якіх назіраецца памылковае напісанне ці ўжыванне, даючы студэнту магчымасць разабрацца з імі самастойна, г. з. зрабіць гэтыя недахопы аб'ектамі свядомай мэтанакіраванай работы.

ПРЫКЛАДНЫ ПЕРАЛІК ЗАДАННЯЎ КІРУЕМАЙ САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ “ФАНЕТЫКА, ФАНАЛОГІЯ, АРФАЭПІЯ, ГРАФІКА, АРФАГРАФІЯ”

Тэма 1.3. Вядомыя беларускія мовазнаўцы, іх навуковая спадчына (І. І. Насовіч, Я. Ф. Карскі, Б. А. Тарашкевіч, М. В. Бірыла, Ф. М. Янкоўскі і інш.).

Заданне

I узровень

Заканспектаваць з кнігі “Беларуская мова: энцыклапедыя” (Мінск, 1994) адзін энцыклапедычны артыкул пра вядомага беларускага даследчыка і яго навуковую спадчыну (І. І. Насовіч, Я. Ф. Карскі, Б. А. Тарашкевіч, М. В. Бірыла, Ф. М. Янкоўскі і інш.).

II узровень

Падрыхтаваць даклад пра вядомага беларускага даследчыка і яго навуковую спадчыну (І. І. Насовіч, Я. Ф. Карскі, Б. А. Тарашкевіч, М. В. Бірыла, Ф. М. Янкоўскі і інш.).

III узровень

Падрыхтаваць прэзентацыю “Вядомыя беларускія мовазнаўцы і іх навуковая спадчына” (І. І. Насовіч, Я. Ф. Карскі, Б. А. Тарашкевіч, М. В. Бірыла, Ф. М. Янкоўскі і інш.).

Тэма 6.4. Асноўныя правілы беларускай арфаграфіі, заснаваныя на марфалагічным і фанетычным прынцыпах.

Заданне

I узровень

З прапанаванага тэксту выпісаць па 5 слоў, правапіс якіх заснаваны на марфалагічным і фанетычным прынцыпах.

II узровень

З прапанаванага тэксту выпісаць па 5 слоў, правапіс якіх заснаваны на марфалагічным і фанетычным прынцыпах. Зрабіць арфаграфічны аналіз трох слоў з тэксту на выбар.

III узровень

З прапанаванага тэксту выпісаць па 5 слоў, правапіс якіх заснаваны на марфалагічным і фанетычным прынцыпах. Да кожнага выпісанага слова падабраць свой прыклад выкарыстання правіла, заснаванага на адпаведным прынцыпе правапісу. Зрабіць арфаграфічны аналіз слоў *трыснёг, па-летняму, сям'я*.

Тэкст да задання

Рака шырокая, пакуль што чыстая, трыснёг, лаза і асака абноўлена зялёныя, сонца зноў, як штогоду, грэе па-летняму, і ліпа ў самай квецені, гудзе ад цямна да цямна. Сяджу пад ёю ў халадку, і гуд пчаліны люба пяе ад высокай травы, да якое звісае духмянае голле, і ў самае неба, ажно тая ліпа

варушыцца ўся. Пчол, паважаючы працу, баяцца не трэба. Можна зблізку паназіраць, як яны робяць сваё. Бясконцае, нястомнае і вельмі важнае.

Ліпа тут, над ракой, на ўзлессі, не адна. За палянай, дзе пачынаецца белая грэчка, стаяць яшчэ чатыры такія красуні, таксама ў шчодрай духмянасці і неабсяжным гудзе.

На адной з дзвюх бліжэйшых ліп хаваецца ў кроне буслянка. Мноства разоў на дзень жыхары яе зверху абмахваюць бела-чорнымі крыламі зялёна-залацісты гуд, то асядаючы на гняздо, то зноў узлятаючы. Сям'я з трыма падлеткамі, што яшчэ чарнадзюба хекаюць ад спёкі і, стоячы ў гняздзе, з трывожнай цікаўнасцю разглядаюць бліжэйшае наваколле. Дрэвы, раку, траву, будынкi лесніковага двара, чырвоныя, сінія, жоўтыя скрыначкі вулляў – усё, над чым так добра і так яшчэ боязна планіраваць на няўпэўненых, радасных крылах. Далей за ракою – лугі, за імі каласіста-спелыя прасторы палёў, якія цяпер, амаль апоўдні, у парнай смуге. У другім баку, за леснічоўкай, зялёнае мора хвойных і лісцяных вяршыняў – пушча. Ды ўсё гэта для буслянят – тое “вельмі далёка”, што яшчэ будзе ў вялікім, хвалюючым іхнім “пасля”.

Янка Брыль. “Золак, убачаны здалёк”.

ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫКАНАННЯ САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ СТУДЭНТАЎ

№ п/п	Назва тэмы, раздзела	К-сць гадзін на СРС	Заданне	Форма выканання
1.1.	Роля беларускай мовы ў развіцці нацыянальнай культуры.	2	Падрыхтаваць даклад “Роля беларускай мовы ў развіцці нацыянальнай культуры”.	Даклад
1.2.	Нормы беларускай літаратурнай мовы (арфаэпічныя, арфаграфічныя, лексічныя, граматычныя, пунктуацыйныя, стылістычныя).	2	Падрыхтаваць канспект артыкула Т. І. Тамашэвіч “Нормы літаратурнай мовы” // “Беларуская мова: энцыклапедыя” (Мінск, 1994).	Канспект
1.3.	Беларуская літаратурная мова на сучасным этапе.	4	Падрыхтаваць прэзентацыю “Беларуская літаратурная мова на сучасным этапе”.	Прэзентацыя
2.1.	Паняцце гука, аспекты яго характарыстыкі (акустычны (фізічны), артыкуляцыйны, функцыянальны).	2	Падрыхтаваць канспект §§ 65 – 66 // “Сучасная беларуская літаратурная мова. Лексікалогія. Фанетыка. Арфаграфія: вучэб. дапам.” (Мінск, 1993).	Канспект
2.3.	Галосныя гукі і іх класіфікацыя. Зычныя гукі і іх класіфікацыя.	2	Выканаць пісьмова практыкаванні № 183 і № 204 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванні
2.6.	Пазіцыйныя і гістарычныя чаргаванні галосных.	2	Выканаць пісьмова практыкаванне № 187 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
2.6.	Пазіцыйныя і гістарычныя чаргаванні зычных.	2	Выканаць пісьмова практыкаванне № 205 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
2.7.	Артыкуляцыйная (экспіраторная) і акустычная (санорная) тэорыі склада.	2	Падрыхтаваць даклад “Артыкуляцыйная (экспіраторная) і акустычная (санорная) тэорыі склада”.	Даклад
2.7.	Складападзел.	2	Выканаць пісьмова практыкаванне № 222 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
2.8.	Націск як сродак размежавання слоў і формаў слоў.	2	Выканаць пісьмова практыкаванне № 224 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
2.10.	Фанетычная	2	Выканаць пісьмова практыкаванне	Практыка-

	транскрыпцыя тэкстаў розных стыляў.		№ 211 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	ванне
3.1.	Дыферэнцыйныя (фаналагічна істотныя, сэнсаадрознівальныя) і інтэгральныя (тоесныя, агульныя) прыметы фанем.	2	Падрыхтаваць канспект § 2.11 // “Сучасная беларуская літаратурная мова : вучэб. дапам.” пад рэд. Д. В. Дзятко (Мінск, 2017).	Канспект
3.3.	Сістэма зычных фанем у беларускай мове. Сістэма галосных фанем у беларускай мове.	2	Выканаць пісьмова практыкаванне № 218 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
4.1.	Арфаэпічныя нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы.	2	Заканспектаваць раздзелы з кнігі “Беларускалітаратурнае вымаўленне” / Ф. М. Янкоўскі (Мінск, 1976) пра асаблівасці вымаўлення зычных гукаў і спалучэнняў зычных гукаў у беларускай мове.	Канспект
4.2.	Прычыны адхіленняў ад нормаў беларускага літаратурнага вымаўлення. Даведнікі па беларускай арфаэпіі.	4	Падрыхтаваць канспект па тэме “Прычыны адхіленняў ад нормаў беларускага літаратурнага вымаўлення”, выкарыстоўваючы навуковае выданне Ф. М. Янкоўскага “Беларускае літаратурнае вымаўленне” (Мінск, 1976).	Канспект
5.2.	З гісторыі беларускай графікі.	2	Падрыхтаваць канспект артыкула А. І. Яновіч “Станаўленне графічнай сістэмы беларускай літаратурнай мовы новага перыяду” // “Беларуская мова: хрэстаматыя” (Мінск, 2005).	Канспект
6.1.	Асноўныя прынцыпы беларускай арфаграфіі.	2	Выканаць пісьмова практыкаванне № 238 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
6.3.	З гісторыі беларускай арфаграфіі. Станаўленне сучаснай беларускай арфаграфічнай сістэмы.	2	Падрыхтаваць канспект артыкула Д. В. Дзятко “Арфаграфія” // “Беларуская мова: энцыкл. для школьн. і студ.”, т. 7 (Мінск, 2017).	Канспект
6.4.	Вызначэнне прынцыпаў арфаграфіі; адрозненне напісанняў, заснаваных на розных прынцыпах.	2	Выканаць пісьмова практыкаванне № 245 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне

6.5.	Арфаграфічныя слоўнікі і даведнікі.	2	Падрыхтаваць даклад па тэме “Арфаграфічныя слоўнікі і даведнікі”, выкарыстоўваючы вучэбны дапаможнік “Сучасная беларуская літаратурная мова : вучэб. дапам.” пад рэд. Д. В. Дзятко (Мінск, 2017).	Даклад
------	-------------------------------------	---	---	--------

ЗАДАННІ ДА КАНТРОЛЬНЫХ РАБОТ

Кантрольная работа № 1 (1 семестр)

Тэмы 2.1. – 2.11.

Заданні:

1. Запішыце тэкст пад дыктоўку.
2. Зрабіце фанетычны аналіз выдзеленых слоў.

На змярканні з-за лесу напаўзлі шызыя змрочныя хмары. Сваім шчыльным цяжарам яны зусім загрузасцілі неба, затулілі блішчастую шчыліну над касагорам; стала пагрозліва, трывожна і **сцюдзёна**¹ варыянт. Вецер з шалёнай восеньскай лютасцю абтрасаў бярозы над шляхам, церабіў, вымятаў **лісцвяны**² варыянт маладняк прысадаў, гнаў цераз чыгунку ў шэрую далеч шапатлівыя статкі лісця. Каламутная вада ў лужыне ад напору ветру аж выплёскалася з дарогі і пырскала на ўзмежак сцюдзёнымі бруднымі кроплямі.

Байцы на пераездзе рупна ўляглі ў работу – капалі, дзяўблі, угрызаліся ў сцвярдзелую залеж зямлі. Пшанічны ледзь не па самыя плечы закапаўся ў рудую кучу гліны; далёка навокал адкідваючы рассыпастыя камякі, зухавата і весела асталеўваўся разгарачаны Свіст. Ён зняў з сябе ўсе папругі і вопратку і, застаўшыся ў гімнасцёрцы, спрытна сыпаў з яміны малой пехацінскай лапаткай. У дваццаці кроках ад яго, таксама над **лініяй**¹ варыянт, час ад часу спыняючыся, адпачываючы і аглядваючыся на сяброў, крыху з меншым стараннем акопваўся Аўсееў. Ля самай будкі спрактыкавана ладзіў кулямётную пазіцыю старшыня Карпенка; на другі бок ад яго старанна **дзеўб**² варыянт зямлю расчырванелы, потны Глечык. Нарыхліўшы жалезінай грунт, хлопец рукамі выкідваў яго, пасля прыгаршчамі выгортваў пясок і зноў дзеўб. Адзін толькі Фішар без справы самотна сядзеў у быльнягу, дзе яго пакінуў старшыня, і, тулячы ў рукавы азяблыя рукі, гартаў нейкую кніжку.

За гэтым заняткам і ўбачыў яго Карпенка, калі, прыпыніўшы працу, выйшаў з-за старажоўкі (213 слоў).

Васіль Быкаў. “Жураўліны крык”.

Кантрольная работа № 2 (1 семестр)

Тэмы 5.1. – 6.5.

Заданні:

Варыянт 1

1. Выпішыце з тэксту спачатку словы з арфаграмамі, заснаванымі на фанетычным прыцыпе, потым словы з арфаграмамі, заснаванымі на марфалагічным прыцыпе правапісу.

Назаўсёды, да апошняга дыхання пасялілася ў маю душу любоў да хлебаноных камячкоў глебы на роднай ніве, да груш на ўзмежках і пры дарогах, да крыніц і ўзгоркаў. Да хлебароба і настаўніка. Да матчынага слова. Да найвялікшай, нашай, беларускай далікатнасці – ратаваць чалавека, калі яму цяжка, калі яму трэба спагада, кубак крынічнай вады. Супакоіць і прагнаць смагу, агледзець і загаіць рану, выратаваць (Ф. Янкоўскі).

2. *Запішыце словы, устаўце прапушчаныя літары. Арфаграмы, заснаваныя на фанетычным прынцыпе, падкрэсліце адной рыскай, на марфалагічным – дзвюма.*

За...граць, Лю...міла, с...ржант, ра...ольнік, у...чуваць, па...за, характ...рыстыка, д...браякасны, рацы...нальны, ба...вінне, ад...ютант, п...ўнагалоссе.

3. *Запішыце словы па-беларуску ў алфавітным парадку.*

Теорема, комод, национальный, адрес, лотерея, диалектика, мягкий, йодистый, шепеляво, стационар, дискуссия, легенда, кофе.

Варыянт 2

1. *Выпішыце з тэксту спачатку словы з арфаграмамі, заснаванымі на фанетычным прынцыпе, потым словы з арфаграмамі, заснаванымі на марфалагічным прынцыпе правапісу.*

З тымі трыма дарогамі, якія столькі разоў беглі насустрач Апейку, якія ён асабліва ведаў, была яшчэ адна, таксама важная, але непадобная ні на адну з трох. Яна пачыналася каля рачнога маяка на пясчаным беразе Прыпяці і вяла ў “акругу”, у гарбаты, то па-сяброўску ветлівы, то дзелавіта строгі Мазыр. Працавіты, белы “Чычэрын”.. з мая, калі сыходзіла разводдзе, да позняй восені з аднолькавай ахвотай нёс і на нарады, і на суровыя справаздачы. Зімой, па аснежанай рацэ, была самая роўная і самая зручная санная дарога: сані дабягалі да акруговага горада весялей і спарней, як па беразе... (І. Мележ)

2. *Запішыце словы, устаўце прапушчаныя літары. Арфаграмы, заснаваныя на фанетычным прынцыпе, падкрэсліце адной рыскай, на марфалагічным – дзвюма.*

Старадаро...скі, за...нець, кал...кві...м, Брэс...чына, дасве...чаны, аб...сці, н...стрымана, мно...тва, узбе...кі, ра...чышчаны, выкр...слены, грама...ства.

3. *Запішыце словы па-беларуску ў алфавітным парадку.*

Реагировать, филиал, почерк, чемодан, кефир, обелиск, аквариум, гигиена, иероглиф, грандиозный, температура, подойти, дефект.

ПЕРАЛІК СРОДКАЎ ДЫЯГНОСТЫКІ, ЯКІЯ ВЫКАРЫСТОЎВАЮЦА ПРЫ ВЫВУЧЭННІ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Для атрымання аб'ектыўнай інфармацыі аб узроўні паспяховасці студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне “Фанетыка, фаналогія, арфаэпія, графіка, арфаграфія” (модуль “Сучасная беларуская літаратурная мова 1”) мэтазгодна сістэматычна выкарыстоўваць розныя віды кантролю, сярод якіх: апераджальны, бягучы, тэматычны, прамежкавы і выніковы. Кожны з відаў кантролю ўжываецца на пэўным этапе навучання і выконвае ў педагагічным працэсе адну з функцый: стымулюючую, навучальную, дыягнастычную, выхаваўчую і інш.

З мэтай выніковай дыягностыкі якасці засваення тэарэтычнага і практычнага матэрыялу студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне “Фанетыка, фаналогія, арфаэпія, графіка, арфаграфія” (модуль “Сучасная беларуская літаратурная мова 1”) вучэбным планам прадугледжана правядзенне кантрольных работ рознага віду. Пры падборы заданняў ўлічваецца аб'ём тэарэтычных звестак па пэўнай тэме, індывідуальны ўзровень падрыхтоўкі навучэнцаў і інш.

Апераджальная, бягучая і прамежкавая дыягностыка кампетэнцый па вучэбнай дысцыпліне “Фанетыка, фаналогія, арфаэпія, графіка, арфаграфія” (модуль “Сучасная беларуская літаратурная мова 1”) можа мець розныя формы, сярод якіх:

- вусны кантроль: фронтальнае, індывідуальнае, ушчыльненае (камбінаванае) апытванне на лекцыях і практычных занятках, калёквіумы, даклады на канферэнцыях, вусныя залікі і экзамены;
- пісьмовы кантроль: тэрміналагічныя дыктанты, дыктанты з дадатковымі заданнямі, дыктанты для самакантролю, кантрольныя апытанні, кантрольныя работы, пісьмовыя работы па аўдыторных (дамашніх) практыкаваннях, рэфераты, пісьмовыя залікі і экзамены;
- графічны кантроль: моўны разбор з дапамогай графічных сродкаў, графічны дыктант (запаўненне табліцы па пэўнай тэме);
- тэставы кантроль: выкананне тэставых заданняў адкрытага і закрытага тыпу.

**Пералік тэарэтычных пытанняў да заліку
па дысцыпліне “Фанетыка, фаналогія, арфаэпія, графіка, арфаграфія”**

1. Сучасная беларуская літаратурная мова як аб’ект вывучэння. Мэты і задачы курса “Сучасная беларуская літаратурная мова”, яго сувязь з іншымі лінгвістычнымі дысцыплінамі. Раздзелы курса “Сучасная беларуская літаратурная мова”.
2. Беларуская мова – нацыянальная мова беларускага народа. Роля беларускай мовы ў развіцці нацыянальнай культуры. Беларуская мова сярод славянскіх моў, яе адметнасць.
3. Літаратурная мова як форма нацыянальнай мовы, яе прыметы і асаблівасці.
4. Нормы беларускай літаратурнай мовы (арфаэпічныя, арфаграфічныя, лексічныя, граматычныя, пунктуацыйныя, стылістычныя).
5. Беларуская літаратурная мова і дыялекты беларускай мовы, іх узаемадзеянне.
6. Вядомыя беларускія мовазнаўцы, іх навуковая спадчына (І. І. Насовіч, Я. Ф. Карскі, Б. А. Тарашкевіч, М. В. Бірыла, Ф. М. Янкоўскі і інш.).
7. Беларуская літаратурная мова на сучасным этапе.
8. Закон аб мовах у Рэспубліцы Беларусь.
9. Прадмет і задачы фанетыкі. Асноўныя фанетычныя адзінкі (гук, склад, фанетычнае слова, маўленчы такт (сінтагма), фраза). Паняцце гука, аспекты яго характарыстыкі (акустычны(фізічны), артыкуляцыйны, функцыянальны).
10. Галосныя гукі і іх класіфікацыя (паводле ўдзелу губ, паводле ступені і месца пад’ёму языка).
11. Зычныя гукі і іх класіфікацыя (паводле ўдзелу голасу і шуму, спосабу ўтварэння, месца ўтварэння, цвёрдасці і мяккасці). Няпарныя зычныя (паводле глухасці – звонкасці, цвёрдасці – мяккасці). Гукі [в], [ў] і іх месца ў сістэме зычных.
12. Пазіцыйныя змены зычных (асіміляцыя, дысіміляцыя, сцяжэнне гукаў, дзеканне і цеканне [д] – [дз’], [т] – [ц’], аглушэнне зычных у канцы слова, узнікненне прыстаўных гукаў і інш.).
13. Пазіцыйныя змены галосных. Аканне (пасля цвёрдых і мяккіх фанем) у беларускай мове.
14. Чаргаванні гукаў. Пазіцыйныя і гістарычныя чаргаванні галосных.
20. Пазіцыйныя чаргаванні зычных (чаргаванні звонкіх і глухіх, цвёрдых і мяккіх, свісцячых і шыпячых). Гістарычныя чаргаванні зычных, іх тлумачэнне.
15. Склад як фанетычная адзінка. Артыкуляцыйная (экспіраторная) і акустычная(санорная) тэорыя складова. Тыпы складоў у беларускай мове. Складападзел.
16. Націск. Тыпы слоўнага націску: дынамічны (сілавы), колькасны (квантатывы), музычны (танічны), змешаны. Месца націску ў слове (фіксаваны і свабодны, рухомы і нерухомы, асноўны і пабочны). Націск як сродак размежавання слоў і формаў слоў. Пазаслоўныя тыпы націску: тактавы, фразавы, лагічны націск.
17. Інтанацыя. Асаблівасці інтанацыі (мелодыка, інтэнсіўнасць, тэмбр, тэмп маўлення, паўзы). Функцыі інтанацыі (камунікацыйная, вылучальная, арганізуючая, эмацыянальная).
18. Фанетычная транскрыпцыя. Фанетычны аналіз.
19. Фаналогія. Паняцце фанемы. Асноўныя функцыі фанем у мове: перцептыўная і сігніфікатывая. Фанематычная транскрыпцыя.

20. Дыферэнцыйныя (фаналагічна істотныя, сэнсаадрознівальныя) і інтэгральныя (тоесныя, агульныя) прыметы фанем.

21. Моцная (незалежная) і слабая (залежная) пазіцыя фанемы. Вырыянт і варыяцыя фанемы. Фанемны рад. Паняцце гіперфанемы і нейтралізацыі фанемы.

22. Сістэма зычных фанем у беларускай мове.

23. Сістэма галосных фанем у беларускай мове.

24. Фанематычная транскрыпцыя.

25. Арфаэпія як раздзел мовазнаўства. Сувязь арфаэпіі з фанетыкай. Даведнікі па беларускай арфаэпіі.

26. Арфаэпічныя нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Прычыны адхіленняў ад нормаў беларускага літаратурнага вымаўлення.

27. Вымаўленне націскных і ненаціскных галосных. Вымаўленне некаторых граматычных формаў.

28. Вымаўленне зычных і спалучэнняў зычных.

29. Графіка як раздзел мовазнаўства. Сувязь графікі з фанетыкай і арфаграфіяй. Літарныя і нялітарныя (націск, апостраф, злучок, пунктуацыйныя знакі і інш.) графічныя сродкі.

30. Беларускі алфавіт. Суадносіны літар і гукаў. Абзначэнне мяккасці зычных. Перадача на пісьме гука [й].

31. Гукавы і складовы прынцыпы беларускай графікі. Адназначныя і двухзначныя літары. Ётавыя літары.

32. Графічны аналіз

33. З гісторыі беларускай графікі. Тры графічныя сістэмы ў гісторыі беларускага пісьменства (кірылаўская, лацінская, арабская). Кірыліца – аснова беларускай графікі. Увядзенне грамадзянскага алфавіта (1708). Прыстасаванне кірыліцы для перадачы фанетычных рыс беларускай мовы (літары **ў, і, ц**, размежаванне літар **е, ё**, дыграфы **дж, дз**, апостраф і інш.). Выкарыстанне ў беларускім пісьменстве з канца XVII ст. лацінскай графічнай сістэмы (лацінкі). Паралельнае выкарыстанне ў кнігадрукаванні XIX – пачатку XX ст. кірыліцы і лацінкі. Кітабы.

34. Арфаграфія як раздзел мовазнаўства. Сувязь арфаграфіі з фанетыкай і графікай. Арфаграфічныя слоўнікі і даведнікі.

35. Асноўныя прынцыпы беларускай арфаграфіі. Арфаграма і апорнае напісанне.

36. Фанетычны і марфалагічны прынцыпы правапісу.

37. Традыцыйныя і дыферэнцыйныя напісанні ў беларускай мове.

38. Напісанні слоў разам, праз злучок і асобна.

39. Правілы ўжывання вялікай літары.

40. Напісанне абрэвіатур. Правілы скарачэння слоў.

41. З гісторыі беларускай арфаграфіі. Станаўленне сучаснай беларускай арфаграфічнай сістэмы. “Беларуская граматыка для школ” Б. Тарашкевіча (1918), яе роля ў замацаванні і ўсталяванні адзіных арфаграфічных і граматычных нормаў беларускай літаратурнай мовы. Змены і спрашчэнні беларускага правапісу ў 1933 г. Удакладненні і частковыя змены беларускага правапісу ў 1957 г. “Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” (1959), іх значэнне ў далейшай нармалізацыі беларускага правапісу і пунктуацыі. “Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” (2008).

42. Арфаграфічны аналіз.

ПРАТАКОЛ УЗГАДНЕННЯ ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ УВА

Назва вучэбнай дысцыпліны, з якой патрабуецца ўзгадненне	Назва кафедры	Прапановы аб зменах у змесце вучэбнай праграмы ўстанова вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне	Рашэнне, прынятае кафедрай, што распрацавала вучэбную праграму
Беларускае мовазнаўства. Гісторыя беларускай мовы. Дыялекталогія беларускай мовы.	Кафедра мовазнаўства і лінгвадыдактыкі	Дубліраванне вучэбнага матэрыялу і неістотныя супярэчнасці паміж праграмамі ліквідаваны на этапе распрацоўкі вучэбных праграм.	Лічыць праграму узгодненай з дысцыплінамі на стадыі яе падрыхтоўкі (праатакол № 12 ад 25.06.2021 г.).